
PRIPOVEDI IZ IZGNANČINEGA FOTOALBUMA

Življenjske zgodbe iz obdobja med letoma 1941–1945

Alenka Simikič

269

IZVLEČEK

V prispevku so s pomočjo fotografij iz albuma Terezije Barkovič, rojene Novoselič, predstavljeni spomini njenih treh sester in brata na vojna leta 1941–1945. Družina Novoselič, oče, mama in enajst otrok iz Nove vasi pri Mokricah, je bila izgnana 1. novembra 1941. Prve mesece izgnanstva so preživeli v taboriščih Münchenberg, Templin in Leutesdorf, konec leta 1942 pa so vso družino poslali na veleposest vinogradnika Adolfa Schmidta v Nierstein ob Renu, kjer so ostali do osvoboditve.

Ključne besede: Slovenija, etnologija, življenjske zgodbe, druga svetovna vojna, izgnanci, spomini, fotografije

ABSTRACT

Using photographs from the album of Terezija Barkovič, née Novoselič, the article presents the memories of the 1941–1945 war years of three of her sisters and a brother. The Novoselič family, consisting of father, mother, and eleven children lived in Nova vas near Mokrice and was exiled on November 1, 1941. They spent the first months of their exile in the Münchenberg, Templin, and Leutesdorf camps; towards the end of 1942 the entire family was sent to the property of the winegrower Adolf Schmidt in Nierstein on the Rhine, where they remained until the liberation.

Keywords: Slovenia, ethnology, life stories, Second World War, exiles, memories, photographs

Uvod

Ko etnolog, še posebej dokumentalist, naleti na obilico fotografij iz časa, ki ga raziskuje, se počuti kot arheolog pri veliki najdbi. In če se za takim gradivom skriva čisto drugačna zgodba, kot jo je pričakoval, je to odkritje še toliko bolj pomembno. Prav to se mi je zgodilo lansko leto, ko sem na Brezjih pri Veliki Dolini spraševala Marijo Berce o življenju v izgnanstvu in kot vedno povprašala tudi za morebitne fotografije iz tistega časa. Njena snaha, Fanika Berce me je ob tem vprašala, če me mogoče zanimajo tudi fotografije, ki jih je imela njena pokojna mama Terezija Barkovič, rojena Novoselič iz Nove vasi pri Mokricah. Mislila sem, da mi bo pokazala nekaj fotografij iz taborišč, pa je prinesla album,

ki ga je mama kupila v Nemčiji in vanj vsa leta izgnanstva lepila svoje slike ter slike družine in prijateljev. Med triindevetdesetimi fotografijami, kolikor jih je nalepljenih v album, so tudi tiste, ki so jih prinesli od doma. Večina jih je iz mesecev tik pred izgonom. Te so fotografirali nemški vojaki. Tudi prve fotografije iz začetka izgnanstva so posneli večinoma Nemci, kasneje pa so si kupili fotoaparati. Fanika Berce o fotografijah seveda ni prav veliko vedela, saj je bila rojena po vojni, poznala pa je mamino zgodbo.

Družina Novoselič: oče Jože (1900–1986), mama Marija, roj. Štefanič (1901–1983), otroci Terezija, por. Barkovič (1923–1998), Marija, por. Cirnski (1924), Jože (1926), Andrej (1927–1998), Frančiška, por. Virant (1928), Janez (1930), Rozalija, por. Gajski (1931), Anica, por. Koletič (1933), Zofka (1934), Lojze (1936), Tončka (1941–1942), v Nemčiji rojen Martin (1943). Tončka je umrla v Templinu, stara sedem mesecev.

Izgnani so bili kot ostali farani Velike Doline 1. novembra 1941. Prve mesece izgnanstva so preživeli v taboriščih Münchenberg, Templin in Leutesdorf, konec leta 1942 pa so vso družino poslali na veleposest vinogradnika Adolfa Schmidta v Nierstein ob Renu, kjer so ostali do osvoboditve.

»*Tam nam ni bilo krivice, res ne, samo doma nismo bili.*« To je bila enotna izjava še živečih sester in brata, h katerim sem kasneje šla beležit spomine na fotografije v albumu. Kako drugače je bilo poslušati prijetne spomine na leta izgnanstva, tako drugačne od tistih, ki sem jih poslušala zadnji dve leti. Krivica, ki se jim je zgodila z izgnanstvom, s tem ni nič manjša, tudi oni so bili izkoriščeni kot poceni delovna sila, vendar so za njih poskrbeli, v nasprotju s toliko drugimi, in jim nudili dobre pogoje za življenje. V njihovih zgodbah se srečamo z Nemci, ki so, kot je rekel lansko leto g. Ludvik Kren, ostali ljudje in samo upamo lahko, da je vendarle še kdo od izgnancev imel podobno usodo.

Da je bilo izgnanstvo veliko hujše za starejše ljudi, za ljudi, ki so si doma že zagotovili takšno ali drugačno eksistenco, ter da so se mlajši veliko hitreje navadili na drugačno okolje in drugačno življenje, še posebej, če je bilo v neki meri boljše od tistega v domovini, potrjujejo primeri ljudi, ki se po vojni niso vrnili ali pa so čez nekaj let odšli nazaj v Nemčijo. Tako kot Janez Novoselič, v času izгона star enajst let, katerega je moral oče s silo odpeljati domov. »*Skupaj smo prišli in skupaj bomo šli.*« Družini sta po vojni obdržali stike in Janez se je po odsluženem vojaškem roku vrnil v Nierstein k Adolfu Schmidtu in ostal pri njemu do njegove smrti. Kasneje je za njim prišel še mlajši brat Martin, ki se je rodil leta 1943 prav tam. Oba sta se tam poročila in si ustvarila družini.

Album so imele vse sestre in v njih tudi veliko enakih slik. Od vseh je ohranjen samo še album Marije Cirnski; hrani ga njena hčerka, ki živi v Nemčiji. Ostali albumi so se z leti uničili, ostale so le posamezne slike in spomini, ki so jih za ta prispevek obudili Marija Cirnski, Mala Dolina 4, Fanika Virant, Koritno 2, Anica Koletič, Jesenice 36 in Jože Novoselič, Ribnica 33.

Napletanje majnika, Nova vas, 1941. Kopija v dokumentaciji SEM.

Lupljenje sliv, Nova vas, 1941. Kopija v dokumentaciji SEM.

»Zvečer so prišli povedat, da se moramo pripraviti in it. Mi pa, da nimamo nič pripravljenega, kaj si bomo pa vzeli s seboj. Potem so nas to noč pustili in so rekli: »Drugi dan ob sedmih morate bit pripravljeni.« Mama je vse pripravila, smo se spokali in prišli so z avti. Najprej so nas peljali v Rajhenburg. Tam smo bili samo nekaj ur, ob petih popoldne pa so nas poklicali, smo mogli it naprej.« (M. C.)

Pred lagerjem, Templin, pozimi 1941. Kopija v dokumentaciji SEM.

»Najprej smo šli v Münchenberg. Tam smo bili štirinajst dni, od tam smo šli pa potem v Templin. Ko smo prišli v Templin, so pred nami zapirali trgovine in vpili na nas: »Ciganen bande!« Tam so Berlinarji hodili na počitnice. Bilo je veliko jezero. Bili smo sami za sebe. Kuhinja je bila, vse je bilo tam, samo nismo imeli kaj kuhat. V kuhinji sem delal, kar so mi rekli. V Templinu je umrla Tončka. Ni bilo mleka, ni bilo kaj jest, zato je umrla. Sploh ne vem, kje je zakopana.« (J. N.)

»V Münchenbergu smo bili bolj malo, potem smo šli v Templin. Spomnim se, da smo hodili v kuhinjo po mineštro. Mleko in kakav smo po večini dobivali. Bolj malo smo poznali kakav, pa smo s kanglico po repete hodili. Mlajši še ne toliko, bolj starejši, verjetno jim je bilo boljše. Mala je tam umrla. Sedem mesecev je bila stara. Kakor je na postelji ležala, tako je samo v zrak gledala. Otroci smo mamo poklicali, da ji nekaj je, da se nič ne odziva. So jo v bolnico odpeljali, potem jo je pa »fras«. To je po hrani, po presmojenem gresu, tako so zdravniki rekli, da se je zastrupila. Ona je zelo rada jedla. Kar so ji dali, to je mogla pojest in tako je potem umrla. Mama pa ata sta šla na pogreb, mi otroci pa ne. Je bilo oddaljeno.« (A. K.)

»Ko smo prišli v Templin in so nas dali iz avta dol, so tam že stali naši ljudje, Brežčani, in kričali: »Le pojte, le pojte, kolerabca je že kuhana!« Samo kolerabo smo jedli, pa krompir v oblicah. Včasih se je dobil tudi kakšen zrezek faširan, ali je bila kuharica taka, da je ona več pobrala in dala komu drugemu, pa je za kakšnega zmanjkalo. Velikokrat tudi jaz nisem dobila.

En kilometer peš iz Templina sem hodila ven delat. Čez hosto smo morale hoditi, jaz pa še ena kolegica, ona k enim, jaz pa k drugim. Je bilo kar dobro, so bili kar prijazni z mano. Kar srečo sem imela. Vsak večer mi je rekla ob peti uri: »Tukaj se najej.« Nametala mi je v košarico in rekla: »To pa nesi atetu pa mami pa sestram pa bratom.« Res so bili dobri, jokali so, ko sem šla stran. Delala sem pa fejš – vse pospravljala, likala. Učitelj je bil on, pa ona tudi, samo ona je bila invalid.« (M. C.)

273

»Iz Münchenberga so nas dali ven, v Templin. Nas, pa Frankove iz Podgračenega, pa Cenarje iz Krškega. Tam smo bili šest mesecev. Hiše so bile kot naselje, smo imeli vsak svoje stanovanje – kuhinjo, dve sobe, kopalnico. Jedli smo skupaj. Bilo je dosti kruha, popoldne smo pa hodili po kakav. Kruha smo imeli toliko, da ga nismo vsega pojedli, pa ga je mama nasušila. Ko smo šli v drugi lager, ga je bilo manj. Tam je bil za fruštnek dve tanki šnitici, razredčena marmelada. To za otroke ni bilo dost, potem nam je pa suh kruh prišel prav.« (F. V.)

Oče Jože Novoselič in mama Marija, Leutesdorf, 1942. Kopija v dokumentaciji SEM.

»V Leutesdorfu so nas prišli prevzet. So poklicali vsa dekleta, da moramo priti v pisarno in tam so nas razdelili, kam bo katera šla delat. Mene so prvo poklicali, mene

so odrivale naprej. Jaz sem bila manjša, druge so bile starejše. Mene on vpraša: »Kaj boste vi lahko šli k nam delat?« Sem pa rekla: »Lahko, samo jaz ne razumem nemški.« »O,« je rekel, »to, to.« Potem me vpraša za okna kako se reče, pa sem povedala, pa za vrata, za mizo, pa sem povedala. »O, to je dost za nas,« je rekel. Tam je bilo tudi dobro, sem najprej mogla it jest. Sem morala zmeraj z njimi it jest, me niso ločili, z njimi pri mizi sem bila. Potem sem hotela pomit posodo, pa mi je šef rekel: »Ne ne, ti moraš tukaj ostat, zdaj se boš pa nemško učila.« In je šla šefica v kuhinjo pomivat, jaz sem pa morala sedet ene dve ure, da me je učil nemško. Zvečer sem šla pa v lager.« (M. C.)

274 »Jaz sem bila v enem hotelu, pospravljat sem mogla. Najprej so me hoteli dati v vrtec k otrokom, pa me je bilo sram, sem bila že večja. Dvanajst sob je bilo za pospravljat. Delala sem, kar je bilo treba. Zvečer sem mogla v lager jest, čeprav nisem v lagerju jedla. Meni je ona zmeraj kosilo pustila. Starejši sestri sta bili tudi na kmetih, tri so pa še v šolo hodile.

V Leutesdorfu so bile velike sobe. Mi smo bili v eni sobi, kjer je bilo dvanajst odrčkov, eden nad drugim. Smo imeli vsak svojo posteljo, ampak vsi v eni sobi. Stenic pa – da ne govorim! To pa je bil lager.« (F. V.)

»V Leutesdorfu sta bila dva lagerja – lager ein, lager zwei. Bili smo v stavbi zwei, kjer so bile prej nune. Je bila tudi ena kapelica noter. Tam smo bili pa skup v eni sobi. Bili pa smo sami za sebe, ker nas je bilo veliko. Drugi pa po dve, tri družine. Tam sem hodil v vinograd delat, h kmetu. Dober človek je bil. Sem tam dobil za jest in pit. Oče in mlajši brat sta pa v drug kraj hodila delat, tudi v vinograd. Zvečer smo se vračali pa v lager.« (J. N.)

Adolf Schmidt, prvi iz leve, z ženo Mino ter prijatelji, Nierstein, 1944. Kopija v dokumentaciji SEM.

»Ko smo iz drugega lagerja šli ven, so nas pa poslali k enemu kmetu, Adolf Schmidt se je pisal, v Nierstein. Nas je bilo veliko, tam je pa bilo veliko dela, pa so nas tja poslali. Tam smo bili pa do petinštiridesetega leta. Ate pa bratje so v vinogradu delali, starejši sestra sta bili najprej pri enem trgovcu, sta pospravljale. Potem smo pa delale vse tri pri tem gospodarju. Ko se je mlajši brat rodil, starejša sestra ni več delala, je pomagala mami in sem jaz šla na njeno mesto. Mi smo srečo imeli, res. So bili eni v lagerju dolgo, pa še lačni. Res nam ni bilo krivice.« (F. V.)

»Včasih je bil dober, včasih pa tudi ne. Ona je bila zelo sekirantna ženska, strašno pedantna. Mina ji je bilo ime. Bila je Holandka.« (M. C.)

»Šef je bil dober, samo strog je pa bil.« (J. N.)

Frančiška, Bertramova, Jože in Marija pred hišo, kjer so stanovali, Nierstein, 1944.
Kopija v dokumentaciji SEM.

»Tu smo imeli svoje stanovanje, vsak svojo sobo. Dekleta smo imele svojo, fantje svojo, ate pa mama svojo, dnevno sobo smo imeli, kopalnico. Tam je bilo veliko prostora. Postelje so bile vse pripravljene, samo za spat. Dobili smo karte. Tudi otroci so imeli velike karte, jih niso ločili. Smo si lahko »fasungo« nabavljali, pa še eno svinče smo si lahko kupili, da smo ga zaklali.« (F. V.)

»Nam so dali hišo. Stara je bila, ali je bilo vse opremljeno notri. Vsak je imel svojo sobo, mama je pa kuhala. Jaz nisem hodila domov jest, bratje so pa doma jedli in mlajši otroci. Anica je v šolo hodila, Zalka tudi.« (M. C.)

»Imeli smo vrt, so ga obdelovali. Bratje so s konji delali, po vinogradu. Zalka je hodila v eno trgovino pomagat, tam, kjer smo imele botre, birmanske. Hišo smo imeli, vse nameščen. Samo doma nismo bili.« (A. K.)

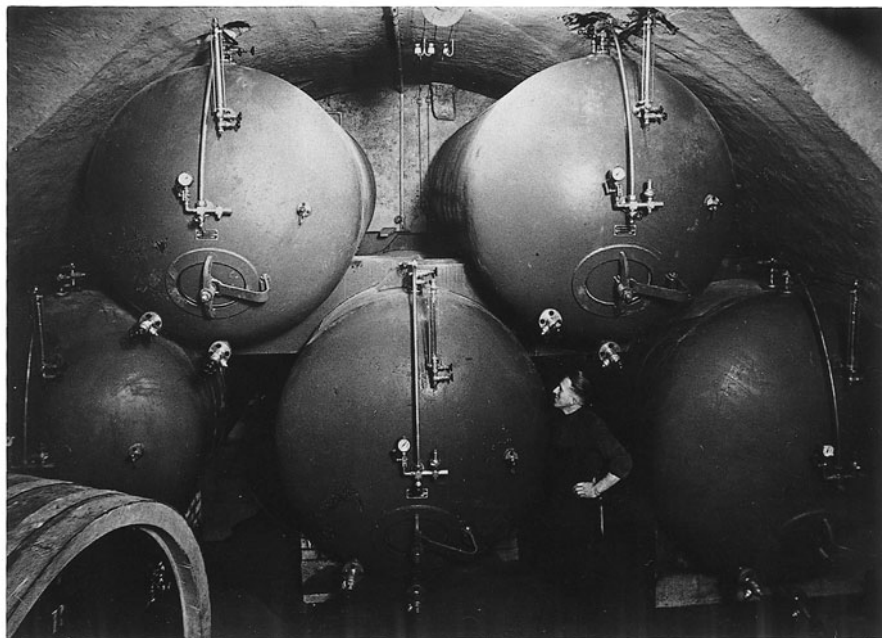
»Bilo boljše kot doma. Doma nismo imeli vsak svoje postelje.« (J. N.)

Terezija, Marija in Franciška na vrtu pred hišo Adolfa Schmidta, Nierstein, 1944.
Kopija v dokumentaciji SEM.

»To je bila velika hiša, stanovanje. Gor so bile vse pisarne, spodaj pa kleti. V enem vogalu je bila še pošta notri. Veliki »hof« je bil.« (F. V.)

»Mogle smo pa delat zjutraj od pete ure pa zvečer do enajstih, dvanajstih. Ona je imela veliko gostov. Treba je bilo pospravljat, kuhat. Starejša sestra je bila večinoma v kuhinji, jaz sem pa imela dvanajst sob za pospraviti. Vsako jutro sem morala to počistiti, vse s sesalcem, vse posesat. Ko sta šla onadva ven, sem jaz znala tepihe samo malo gor zasukat in posesat, ko pa je ona prišla domov, je pa vse s prstom poskusila, kje ni posesano. To je bila tako stroga ženska, da je bilo strah.« (M. C.)

Sodi v kleti Adolfa Schmidta, Nierstein, 1944. Kopija v dokumentaciji SEM.

Kleti polne vina, Nierstein, 1944. Kopija v dokumentaciji SEM.

»Je imel velike vinograde. Je imel flaširano vino, pa tiste velike sode je imel notri.« (M. C.)

»Spodaj, po celem »hofu«, so bile same kleti. Nisi imel eno uro kaj gledat. Prešali so, potem so pa vse v steklenice dali. To je bil ogromen breg, sami vinogradi.« (F. V.)

»Tam smo pa v vinogradu delal, vse kar je bilo treba. Smo imeli oddeljene dva, tri vinograde, Nemci, Poljaki, ki so tam delali, pa spet druge parcele. Vinogradi so bili tako veliki, da smo en dan škropili, ko smo končali, pa spet od kraja. Ni bilo nič predaha vmes. Jaz, brat Drejče in oče smo delali v vinogradu. Vsak dan osem, devet ur.« (J. N.)

Anica s svojim varovancem, Nierstein, 1944.
Kopija v dokumentaciji SEM.

»Tam smo bili tri leta. Tam sem šla v šolo, kolegice sem imela, po šoli sem pa dol v eno gostilno zavila enega dveletnega fantka pazit. Menzo so imeli, pa sem tudi menzo čistila, da sem si obleko zaslužila, pa hrano sem imela. Po šoli se je naloga naredila, potem pa sem tekla dol. Bilo je menda pol ure od tam, kjer smo mi stanovali. Tam sem tudi eno kolegico imela in še danes sprašuje za mene. Od kraja sva si kdaj kakšno čestitko pisali. Erika ji je bilo ime. V šoli pa sem imela Kristino. Spomnim se ene učiteljice, ki je bila zelo dobra za nas izgnance.« (A. K.)

279

Rozalija in Anica pri obhajilu, Nierstein, 1944.
Kopija v dokumentaciji SEM.

Vsi Novoseličevi otroci ob krispanu, manjkal le Andrej, ki je verjetno fotografiral. Od leve proti desni: Frančiška, Jože, Marija, Rozalija, Janez, Terezija. Pred njimi od leve proti desni, mlajši otroci: Lojze, Anica, Zofka. V Aničinem naročju Martin. Nierstein, 1944. Kopija v dokumentaciji SEM.

»Se spomnim, ko smo bili v cerkvi, lepa slovesnost je bila. Za obhajilo so starši kupili obleko, za birmo so pa botre kupile. Moja botra je bila starejša, od sestre pa mlajša. Poznali smo se, ko smo hodili v trgovino. Trgovino sta imeli. Ta starejša sestra, Zalka, ona je hodila v trgovino pomagat, si je botro bolj sama izbrala, ona je hotela njo imet, meni so pa potem njeno sestro dali. Za darilo sva dobile tako lepe »lančke«, ne take enostavne, take debele, pa križec je bil.« (A. K.)

280 — »Za božič smo pa dobili darila. Vse nas je povabila v dnevno sobo in vsem je pripravila darila. Čisto za vsakega nekaj. Vsak božič smo dobili nekaj od njih. Bila je res tako dobra ženska. Tudi pred vojno smo doma delali krispan. Spekli so se kolači – orehov, sirni, rožičev in vse to se je postavilo pod krispan. Narezal se je rožičev kolač, orehov pa se je prihranil do svetih treh kraljev. Tega smo jedli na tri kralje zvečer. Pšenico, koruzo, vse to se je postavilo pod krispan.« (F. V.)

»Za božič smo pa dobili darila. Obleke smo dobile, vsak je dobil nekaj. Mi smo mogli naše božične pesmi pet, one pa svoje, potem so nas pa obdarili. Poljaki in Rusi pa ne.« (M. C.)

»Krispan smo delali za božič, pa slikali smo se. Obdarovali so nas za božič in za veliko nedeljo. Bolj obleke, za oblečt smo dobili.« (A. K.)

Družina Novoselič pred vrati
»njihove« hiše, Nierstein, 1944.
Kopija v dokumentaciji SEM.

Jože Novoselič s prijateljem,
Nierstein, 1944. Kopija v
dokumentaciji SEM.

»Te obleke nam je znala dati za božičnico, vsem trem enake. Ko se je pa hiša čistila, kadar je ona odšla, nam je pa, ko je prišla nazaj, tudi dala platno za obleke sešit. Vse smo imele enake obleke. Tam smo dale eni Nemki šivat.« (F. V.)

»Sestre so dobile obleke od šefice. Radi so nas imeli. Mi smo bili delovna družina, smo radi delali. Zelo prijazni so bili do nas.« (A. K.)

»To je pa moj kolega iz Globokega. Od začetka smo bili sami od Slovencev tam, kasneje so se doselili eni iz Šenjurja pri Kumu pa ta iz Globokega. Potem smo imeli pa družbo. Pijače ni bilo problem dobit. Mene je čakala buteljka vina opoldne, ko sem prišel na kosilo domov. Delanc smo dobili. To je bilo doma narejeno vino, pa smo ga dodelali. Dve tri buteljke francoskega, smo ga zmešali in pojačali. Drugo smo se pa znajdli. Ni bilo problem odnesti ven.« (J. N.)

»Brat Janez, on je v kleti delal, bil je pri pakiranju vina. Imel je take hlače, pumparice, pa si je flaše notri nametal in jih zvečer prinesel domov.« (A. C.)

Franciška in Terezija na obisku pri Bajsevi botri v Šleziji, 1944. Kopija v dokumentacija SEM.

»Sva šli s sestro k botri na obisk. Ona je bila vsem krstna botra. To je bila ena strašno dobra ženska. Imeli so dvoje vole, so vse z volmi zvozili. Imeli so tudi dékle. To je bila velika kmetija. Sva šli s sestro v Frankfurt, tam je pa direktno vlak šel. Ko sva šle v vlak, je bil tako poln, da sva na eni nogi stali, da sva se v Šlezijo pripeljali. Par dni sva bili tam.« (F. V.)

Pred lagerjem v Weisbadnu čakajoč na transport, Weisbaden, 1945. Kopija v dokumentacija SEM.

»Do konca smo delali, do preokreta. Amerikanci so prišli. Vse skupaj so nas dali v lager. Tam je bilo Poljakov, Rusov, vseh narodnosti nas je bilo tam. Domov smo šli šele avgusta, tako da smo prišli domov 15. avgusta. Na transportu smo bili samo en teden, eni so bili strašno dolgo. Smo prišli v Kranjsko goro, tam so nas vse dali dol, vse pregledali, vse sprašali.

Vse smo lahko domov prinesli – obleke, posteljnino, ki smo jo tam dobili, in nikjer nam niso nič vzeli. Enim so pa Rusi pokradli. Ko smo pa prišli v Kranjsko goro, tam so nam pa kradli, tako da starejši brat in ata nista vpisana, ker sta čuvala prtljago. Drugi so pa vsi vpisani.« (F. V.)

»Mi smo avgusta prišli domov. Bili smo v zbirnem lagerju. Amerikanci so nas dali tja, da so nas zbrali za transport. Dali so nam za na pot, za jesti, da nismo bili lačni. V Berlinu smo štiri ure čakali, da je prišel transport. Vozili smo se po takem mostu, samo tračnice so bile, vse se je zibalo. In so nas strašili, da je en transport že noter padu. Smo šli bolj peš, poleg vlaka, da smo prišli čez. Joj, javkali, molili, vsega je bilo. Ko smo pa v Kranjsko goro prišli, so nam pa partizani pobrali cigarete, pa veliko čokolade smo imeli – to so nam vse pobrali.

283

Ko smo pa domov prišli, je bilo vse prazno. Strašno je zgledalo, ko smo prišli domov. Dvorišče je bilo vse v kupini, zaraščeno. To smo mogli čistiti, da smo si pripravili hišo. Potem smo iskali, kdo je kaj odpeljal, pa nismo dobili drugega kot štedilnik. Na Jesenicah so dajali moko, hrano. Ko smo pa mi prišli, je pa že vse zmanjkalo. Smo bili zadnji.« (M. C.)

»Tu se je transport zbiral za domov. Tam smo dalj časa čakali. So bile Rusinje tako »zrihtane«, našminkane, v glavi pa polno uši. Sestra, Zofka, ona ni smela ven it, takoj je bila ušiva, njo so takoj uši napadle. Stalno se je mama jezila.« (A. K.)

»V vinogradu smo delali, pa smo gledali, kako Mainz bombardirajo. Skrivali smo se v vinski kleti. Šef je delal bunker, pa ga ni zgotovil, je bilo prej konec. Da ne bi bili v vinski kleti, tam so bili vse sorte sodi. Po razpadu so prišli Amerikanci, potem smo se s šefom nekaj časa skrivali, nato so nas odpeljali v lager v Wiesbaden. To je bil velik lager, so bile vojašnice. Ko smo šli domov, so v Villachu Amerikanci rekli, da če kdo hoče nazaj, da ima možnost z istim vlakom. Se jih je dosti vrnilo. Posamezniki. Mene takrat sam bog ne bi tam obdržal. Če pa bi vedel, kako je doma, ne bi šel takrat domov. Ko smo prišli na Jesenice, iz tunela ven, se je vsulo na vlak partizanov, so skakali po vagonih in pregledovali. Kar jim je padlo v oči, so vzeli. To je bilo strašno, kar skakali so notri. So bili odprti vagoni, malo da ni skočil Pna Tinkota.

Doma pa ciganarija, vse razbito. Vse mogoče se je govorilo, tako da smo vse poskrili. Nobenega miru nismo imeli. Škornje sem imel, take dobre, pa si jih nisem upal nositi.

Jaz se nimam kaj pritožiti, razen kar sem v lagerju bil, pa tudi tam ni bilo tako hudo.« (J. N.)
